

BANKA KREDİ HACMİ İLE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Makale Gönderim Tarihi: 03.09.2019 Yayına Kabul Tarihi: 05.06.2020

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 11, Sayı 21, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Pelin Öge GÜNEY
Doç. Dr.
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
Türkiye
peлинoge@hacettepe.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2093-
9133

Korhan TURGUT
Yüksek Lisans Öğrencisi
Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türkiye
ateshan@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-8759-
3678

ÖZİ Bu çalışmada mevduat bankaları kredi hacmi ile iktisadi büyüme ilişkisi analiz edilmektedir. Bu amaçla Türkiye için 2003:I-2017:III dönemi verileri kullanılarak, Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testine dayalı yöntem ile öncelikle mevduat bankaları toplam kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki eşbütünleşme ilişkisi araştırılmıştır. Bununla birlikte mevduat bankaları, kamu ve özel sermayeli bankalar olarak ayrılarak bankaların mülkiyet yapısının bu ilişkiye etkisi ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda kısa dönemde mevduat bankaları toplam kredi hacmindeki artışın GSYH üzerinde pozitif etkide bulunduğu, ancak uzun dönemde söz konusu etkinin ters yönlü olduğu anlaşılmıştır. Kamu bankaları için de toplam sektör sonuçlarına benzer sonuçlara ulaşırlarken, özel bankalar açısından uzun dönem etkinin pozitif, kısa dönem etkinin ise negatif olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banka Kredileri, Ekonomik Büyüme, ARDL

JEL Kodu: E44, G20, G21

Alanı: İktisat

Türü: Araştırma

DOI: 10.36543/kauibfd.2020.017

Atıfta bulunmak için: Güney, P. Ö., Turgut, K. (2020). Banka kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *KAÜİBFD*, 11(21), 353-386.

THE RELATIONSHIP BETWEEN BANK CREDITS AND ECONOMIC GROWTH: TURKISH EXAMPLE

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 11, Issue 21, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 03.09.2019 Accepted Date: 05.06.2020

Pelin Öge GÜNEY
Assoc. Prof.
Hacettepe University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Turkey
peлинoge@hacettepe.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-
2093-9133

Korhan TURGUT
Master Student
Hacettepe University
Graduate School of Social
Sciences
Turkey
ateshan@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-
8759-3678f

ABSTRACT In this study, the relationship between loan volume of deposit banks and economic growth is analyzed. For this purpose, using autoregressive distributed lag bound testing procedure developed by Pesaran, Shin ve Smith (2001), primarily the cointegration relationship between the total credit volume of deposit banks and economic growth is investigated for Turkey for the period of 2003:I-2017:III. In addition, deposit banks are divided into public and private banks and the effect of ownership structure of banks on this relationship is discussed. As a result of the study, it was seen that the increase in total credit volume of deposit banks in the long term had a negative effect on GDP, but this effect was positive in the short term. While similar results were reached for public banks, long-term effect was positive and short-term effect was negative for private banks.

Keywords: Bank Loans, Economic Growth, ARDL

Jel codes: E44, G20, G21

Scope: Economics

Type: Research

Cite this Paper: Güney, P. Ö., Turgut, K. (2020). The relationship between bank credits and economic growth: Turkish example. *KAUJEASF*, 11(21), 353-386.

1. GİRİŞ

İktisadi büyüme ülke ekonomilerinin ana hedefleri arasında yer almakta olup temel olarak büyümeyle etkileyecek birçok ekonomik faktörden birinin de finansal sektörün gelişmişliği olduğu ileri sürülmektedir. Beck (2009)'a göre finansal gelişme, ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından biridir. Finansal sektörün, ekonomik büyüme için teknolojik gelişimin hızlandırılması ve kaynak dağılımının iyileştirilmesi yoluyla etkilediği belirtilmektedir (Schumpeter, 1961, s. 14; Beck, Levine & Loayza, 2000, s. 35; Wurgler, 2000, s.187-214). Söz konusu etkiler, finansal kuruluşların yatırım saikiyle tasarrufları harekete geçiren, sermayenin etkin bir şekilde tahsis edilmesini sağlayan ve düşük maliyetli dış fon transferini kolaylaştıran aracılık rolünden kaynaklanmaktadır. Finansal sektörün en temel unsuru olan bankalar; sermaye, para ve kredi ile ilgili tüm işlemleri gerçekleştirmekte, tüzel ve gerçek kişilerin, kurumların, işletmelerin ve kamunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyet göstermektedirler. Dolayısıyla, bankacılık sisteminin gelişmişliğinin iktisadi büyüme katkısında bulunacağı düşünülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğu gibi Türkiye'de de tasarruf açığı sorunu gözlemlenmektedir. İhtiyaç duyulan fonlar yurt içi ve dışından bankacılık sektörü kanalıyla toplanmaktadır. Bahse konu kaynaklar, tüketim ve yatırımlarda kullanılmak üzere yine bankacılık sistemi üzerinden kredi vasıtasıyla piyasaya sürülmektedir. Bu kaynağın kullanım alanına göre iktisadi büyüme üzerinde yaratılan etki değişim göstermektedir.

Banka kredilerinin iktisadi büyüme süreçlerinde önemli bir role sahip olduğu hususu arz öncülü hipotez olarak adlandırılmaktadır. Arz öncülü hipoteze göre bankacılık sistemi kanalıyla tasarrufların fon ihtiyacı olan girişimcilere yönlendirilmesi, yatırım stokunda artışa sebep olacaktır. Literatürde talep takipli hipotez olarak adlandırılan görüşe göre ise iktisadi büyümenin banka kredi hacminde artışa sebep olacağı belirtilmektedir. Kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin yönü konusundaki tartışmalarla birlikte, bankacılık sektörü ile iktisadi büyüme ilişkisinin bankaların mülkiyet yapısına göre herhangi bir farklılık gösterip göstermediği konusunda da çeşitli görüşler bulunmaktadır. Global ölçekte kamu bankacılığı ile ilgili olarak olumlu argümanlar, kırsal kesimlerin finansal hizmetlere erişimlerini sağlamaları, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ekonomiye daha fazla kredi vererek ekonomik istikrarı sağlamada rol oynamaları, özel bankaların karlı bulmadığı ancak sosyal yararı fazla olan alt yapı, yükseköğretim gibi projeleri desteklemeleri olarak sıralanabilir. Diğer yandan, çeşitli ülke uygulamalarında kamu bankalarının üretken projelere destek sağlamak yerine kamuyu finanse ettiği, üstlendikleri görevler nedeniyle

kredilerin takibe dönüşüm oranının yüksek olduğu gibi olumsuz görüşler de literatürde yer almaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de 2003-2017 yıllarını kapsayan çeyreklik verilerle mevduat bankalarına ait kredi hacmi ve ekonomik büyüme ilişkisi Pesaran vd. (2001, s. 289-326)’nin geliştirdiği gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır (Autoregressive Distributed Lag Bound Test-ARDL) testiyle analiz edilmiştir. Bu analiz, kamu ve özel sermayeli bankalar ayrımında da ele alınarak, yukarıdaki tartışmalardan hareketle Türkiye için kredi hacmi ve iktisadi büyüme ilişkisinin bankaların mülkiyet yapılarına göre farklılık gösterip göstermediği hususu incelenmiştir. Ulaşılan bulgular, iktisadi büyüme açısından kullanılacak kredi miktarının belirlenmesi hususunda bilgi verecek ve iktisat politikaları yapımında kamu bankalarınınca sunulan kredi ürünlerinde yol gösterici olacaktır.

Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölümünde Türk bankacılık sisteminin gelişimi irdelenmekte, üçüncü bölümünde bankaların mülkiyet yapıları üzerine görüşler özetlenmektedir. Dördüncü bölümde konu ile ilgili literatürde yer alan görüşler ortaya konduktan sonra beşinci bölümde Türk bankacılık sistemi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmekte, çalışmanın son bölümünde ise ulaşılan niceliksel sonuçlar değerlendirilmektedir.

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Cumhuriyet öncesinde genel olarak bankacılık yabancıların faaliyet alanı olurken, milli bankacılık sınırlı seviyede kalmıştır. Sermaye yetersizliğinin de etkisiyle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kamu tarafından kurulan bankalar dikkat çekerken zaman içinde yaşanan iktisadi gelişmelerle uyumlu şekilde özel bankalar da öne çıkmıştır. Yaşanan hukuksal, siyasi ve ekonomik gelişmeler ve düzenleyici, denetleyici kurumlara ilişkin alt yapının oluşturulması neticesinde günümüzde Türk Bankacılık Sektörü belli bir olgunluğa erişmiş ve küresel ölçekte rekabet edebilen bir gelişim göstermiştir. Sektörde geline nokta göstermesi açısından yakın döneme ilişkin bazı veriler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1: Yakın Dönem Banka Adetleri ve Bankacılık Sistemi Temel Göstergeleri

Yıl	Banka Adetleri			GSYH (Bin TL)	Aktif/ GSYH (%)	Mevduat/ GSYH (%)
	Yerli	Yabancı	Toplam			
2011	28	16	44	1,394,477,166	83.2	47.6
2012	29	16	45	1,569,672,115	82.7	49.0
2013	28	17	45	1,809,713,087	90.4	56.1
2014	28	19	47	2,044,465,876	92.4	59.2
2015	26	21	47	2,338,647,494	95.6	62.4
2016	26	21	47	2,608,525,749	99.5	65.8
2017	26	21	47	3,104,906,706	99.7	66.7

Kaynak: TBB (2017)

Tablo 1'den görüldüğü gibi 2011 senesinde 44 olan toplam banka sayısı 2017 yılına gelindiğinde 47'ye çıkmış, bu süreçte yabancı banka sayısı artarken yerli banka sayısı azalmıştır. Süregelen yıllarda bankaların mevduat ve aktif büyüklüklerinin GSYH'ya oranı artarak 2017 yılında sırasıyla %67 ve %100 seviyesine çıkmıştır. 2017/Aralık dönemi için sektörde faaliyet gösteren bankaların sermayeleri dikkate alınarak Tablo 2'de gösterilmiştir. 2017/Aralık itibarıyla Türk bankacılık sisteminde 34 adet mevduat bankası, 13 adet kalkınma ve yatırım bankası, 5 adet ise katılım bankası faaliyet göstermektedir. Türkiye'de duyulan ihtiyaçlara göre belirli alanlarda uzmanlaşan bankalar devlet eliyle kurulmuş, zaman içerisinde yaşanan iktisadi gelişmeler paralel olarak özelleşme, birleşme veya tasfiye yoluna gitmiştir. Halen mevduat bankaları arasında kamu eliyle kurulan T. Vakıflar Bankası T.A.O. ve Ziraat Bankası A.Ş. ve Halk Bankası faaliyetini etkin şekilde sürdürmektedir. Bunun dışında 21 adet yabancı sermayeli, 14 adet diğer nitelikli ve 9 adet özel sermayeli banka bulunmaktadır.

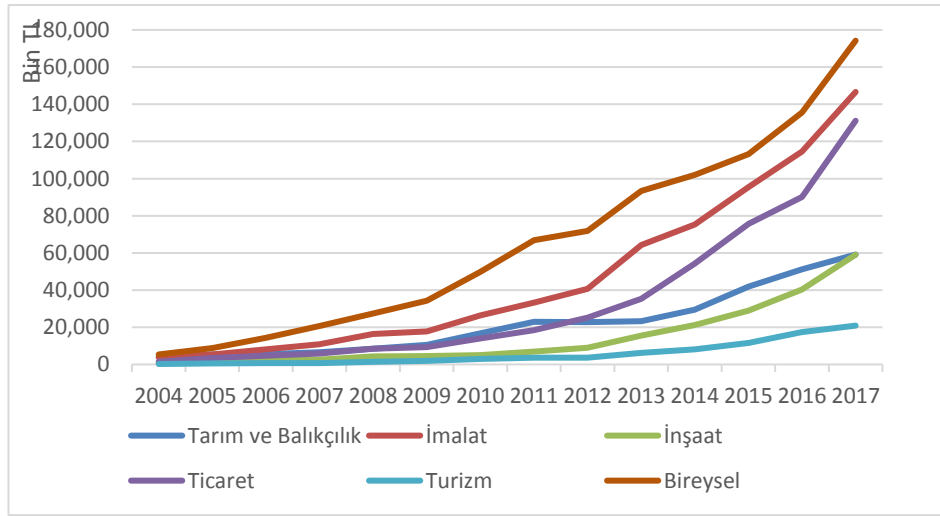
Tablo 2: 2017/Aralık İtibarıyla Türkiye’de Banka Grupları ve Bankaları

Banka Grupları		
1- Mevduat Bankaları		2- Kalkınma ve Yatırım Bankaları
a) Kamu Sermayeli Bankalar	d) Yabancı Sermayeli Bankalar	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Intesa Sanpaolo S.P.A.	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Alternatifbank A.Ş.	Diler Yatırım Bankası A.Ş.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Arap Türk Bankası A.Ş.	GSD Yatırım Bankası A.Ş.
	Bank Mellat	İller Bankası A.Ş.
b) Özel Sermayeli Bankalar	Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
Adabank A.Ş.	Burgan Bank A.Ş.	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.
Akbank T.A.Ş.	Citibank A.Ş.	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.
Anadolubank A.Ş.	Denizbank A.Ş.	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.
Fibabanka A.Ş.	Deutsche Bank A.Ş.	Türk Eximbank
Şekerbank T.A.Ş.	Habib Bank Limited	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
Turkish Bank A.Ş.	HSBC Bank A.Ş.	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	ICBC Turkey Bank A.Ş.	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.
Türkiye İş Bankası A.Ş.	ING Bank A.Ş.	
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	J.P. Morgan Chase Bank N.A.	
	Odea Bank A.Ş.	
c) TMSF’ye Devredilen Bankalar	QNB Finansbank A.Ş.	
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	Rabobank A.Ş.	
	Société Générale (SA)	
	Turkland Bank A.Ş.	
	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	

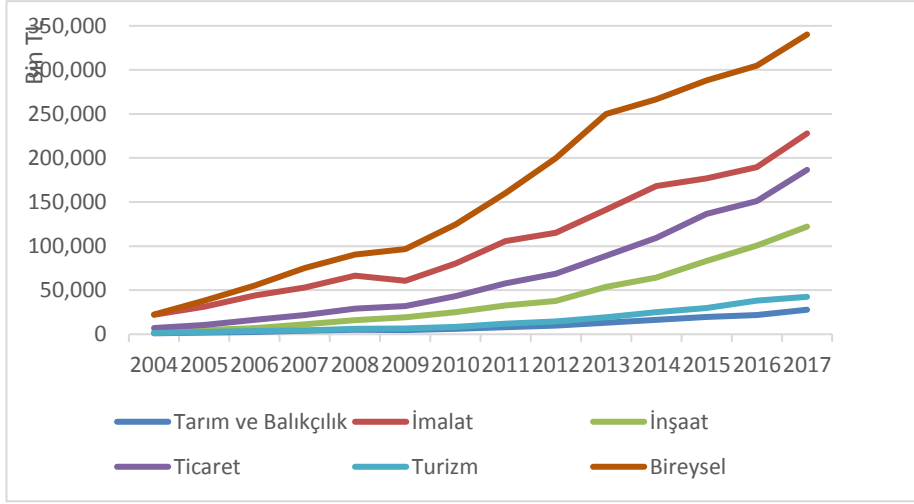
Kaynak: TBB (2017)

Bankaların yükümlülükleri bakımından en ciddi göstergelerden sayılan sermaye yeterlilik rasyosu açısından Türkiye’de faaliyet gösteren kamu bankaları %16.86 ile sektör ortalaması %17.2’e yakın ve yerli özel bankalara göre (%16.49) nisbi olarak iyi bir rasyoya sahiptir. 2017/Eylül itibarıyla şube sayıları göz önüne alındığında 4.089 adet yerli özel banka şubesi, 3.741 yabancı banka şubesi ve 3.833 adet kamu banka şube sayısı ile kamu bankalarının sektörde ciddi bir büyüklüğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aynı dönemde bankacılık sistemi aracılığı ile kullanılan nakdi kredilerin %36’sı kamu bankalarınca kullanılmıştır. Dolayısıyla sayı olarak düşük olmakla birlikte kamu bankalarının sektör rakamlarına etkisi oldukça önemlidir. Yıllar bazında kamu ve özel sermayeli bankalarca kullanılan kredilerin sektörel kırılımı Şekil 1’de gösterilmiştir.

a) Sektör Bazlı Olarak Kamu Bankalarınca Sağlanan Kredi Hacmi

b) Sektör Bazlı Olarak Özel Bankalarca Sağlanan Kredi Hacmi

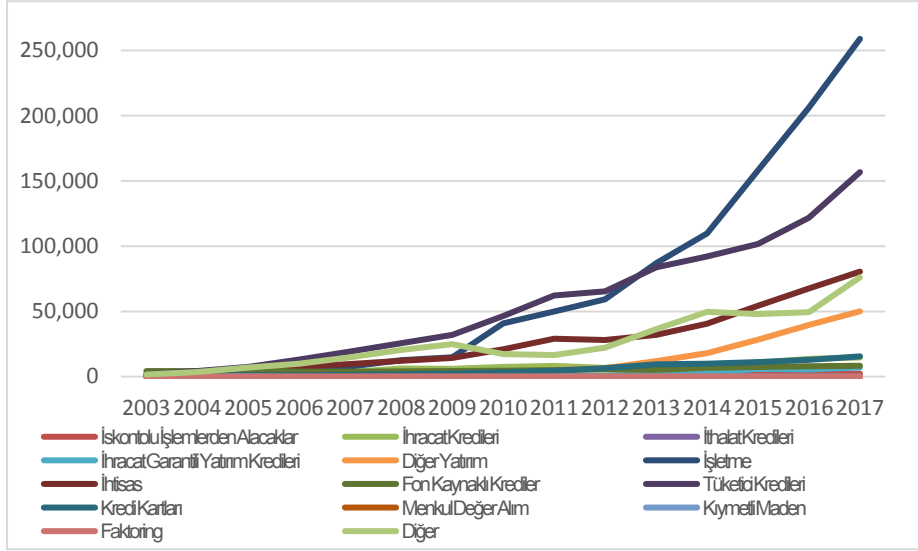
Şekil 1: Kamu ve Özel Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: BDDK (2017)

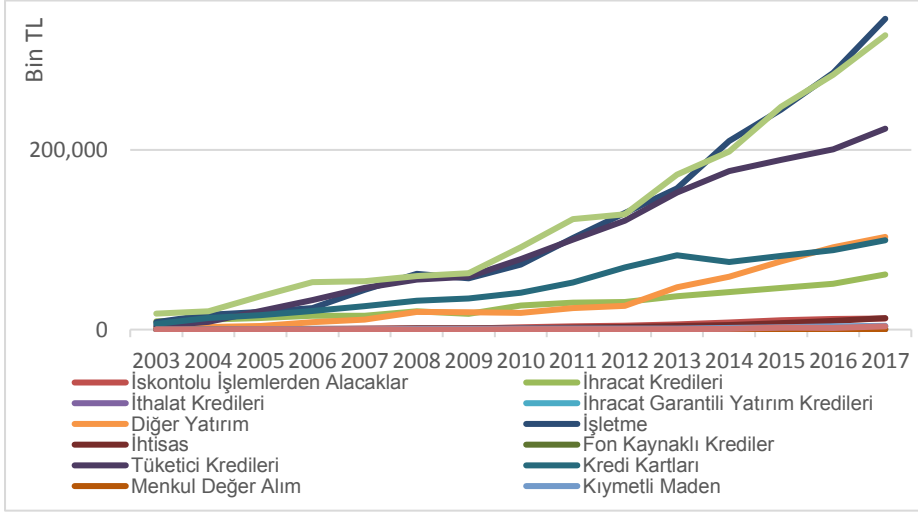
Şekil 1’den anlaşılacağı üzere kamu bankaları ile özel bankalar tarım, kereste ve orman ürünleri, avcılık, balıkçılık alt sektörlerine kullandırılmış krediler hususunda ayrışmaktadır. Kamu bankalarının söz konusu sektörlerde kullandırılan krediler portföyde önemli bir yere sahipken bu sektörler özel bankaların kredi portföylerinde daha düşük yer kaplamaktadırlar. Yıllar itibarıyla kredilerin artış seyrinden görüleceği gibi özel bankalarca kullandırılmış kredilerden bireysel nitelikli müşterilere kullandırılan kredilerin kamu bankalarına oranla daha hızlı bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 2012 yılı sonrasında kamu bankalarının kullandırılan kredilerin ticaret ve imalat sektörlerinde artış oranının ciddi miktarda olduğu görülmektedir. Fakat bu dönemde özel bankalarda bahse konu sektörlerde kullandırılan krediler diğer sektörlerde paralel şekilde artış göstermektedir.

a) Kamu Bankalarınca Tür Bazlı Olarak Sağlanan Kredi Miktarı

b) Özel Bankalarca Tür Bazlı Olarak Sağlanan Kredi Miktarı

Şekil 2: Kamu ve Özel Bankalarca Verilen Krediler Türleri
Kaynak: BDDK (2017)

Yıllar itibarıyla kamu ve özel sermayeli bankaların kredi türü ayrımında portföy gelişimi Şekil 2’de gösterilmiş olup kredi artışının ciddi anlamda yaşanmaya başlanıldığı 2009 yılı sonrasında kamu bankalarınca sağlanan ihtisas ve işletme kredilerinde artış gözlemlenirken, özel bankalarca sağlanan ihracat ve işletme kredilerinde artış gözlemlendiği görülmektedir.

2. BANKALARIN MÜLKİYET YAPILARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Literatürde kamu ve özel sermayeli bankaların ekonomideki rollerine ilişkin çeşitli tartışmalar mevcuttur. Bir taraftan, kalkınma hedeflerine ulaşmak açısından bankalara kamunun sahip olmasının, tasarrufların stratejik uzun vadeli projelere aktarılmasına imkan verdiği ileri sürülürken, diğer taraftan kamu bankaları yolu ile görece olarak verimi düşük, ancak politik olarak arzu edilen projelerin destekleneceği belirtilmektedir. İki durumda da özel kesimlerce finanse edilmeyen projelerin finanse edilmesi söz konusu olmaktadır (La Porta, Lopez & Shleifer 2002, s. 595-619).

Global anlamda kamu sermayeli bankaların lehine yapılan argümanların başında, özel bankaların, dışsallıkların bulunduğu, karlılığı düşük olmasına rağmen sosyal yararı fazla olan projeleri finanse etmekte isteksiz olacağı, dolayısıyla endüstriyel projelere uzun vadeli fon sağlanması, küçük işletmelerin, ziraat, konut yapımı ve ihracat gibi iktisadi faaliyetlerin finansmanında devletin sorumluluk alarak piyasa mekanizmasındaki aksaklıkları gidermesi gerektiği düşüncesi ileri sürülebilir (Hanson, 2004, s. 6-7). Bununla birlikte, çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar, kamu bankalarının finansal kriz dönemlerinde ekonomiye daha fazla kredi vererek, kendi özel sermaye yapısına sahip rakiplerine göre ekonomiye istikrar kazandırmak hususunda daha etkin bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Allen, Jackowicz & Kowalewski, 2013, s. 13-25). Kamu sermayeli bankalarca sağlanan kredilerin nisbi olarak düşük maliyetli olması, politik açıdan daha az engel ile karşılanması, kamu sermayeli bankaların göstereceği teminat ile kamu tüzel kişiliğinden daha az maliyet ile fon sağlayabilmesi, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların idari açıdan daha rahat fon sağladığı kamu bankalarını tercih etmesi gibi hususlar sebebiyle devlet politikalarının doğrudan gerçekleştirilmesi yerine kamu bankaları vasıtasıyla gerçekleştirilmesi söz konusu olabilmektedir (Fouad, Hemming, Lombordo & Maliszewski, 2004, s. 1-2). Diğer bir husus, özel bankaların kırsal, ulaşımın güç olduğu az gelişmiş bölgeleri karlı bulmadıkları için şube açmak istememeleri ve bu kesimlerce yapılan tasarrufun finansal sisteme kamu bankaları şubeleri aracılığıyla girmesi

sayesinde büyüme ve kalkınma üzerinde pozitif bir etki yaratabilmesidir (Micco, Panizza & Yeyati, 2004, s. 1-2).

Bahsedilen görüşlerin yanında kamu bankaları ile ilgili çeşitli ülke uygulamaların kaynaklı farklı görüşlere de rastlanılmaktadır. Kamu bankalarının kalkınmayı destekleyecek şekilde özel bankaların fonlamadığı unsurları fonlaması beklenirken uygulamada üretken projelerin finanse edilmesi yerine kamu sektörünün finanse edildiği ülke örnekleri bulunmaktadır. Dinç (2005, s. 453–479)’e göre az gelişmiş ülkelerde seçim dönemlerinde kamu sermayeli bankaların kullandığı kredilerin artış oranı artmaktadır. Söz konusu husus kredilerin projelerin getirilerine göre değil, politik güdülere göre kullanıldığının bir göstergesi olabilmektedir. Diğer yandan, kamu sermayeli bankaların bazı ülkelerde bütçe açıklarının finansmanında kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kamu sermayeli bankaların piyasa mekanizmasındaki aksaklıkları gidermesi beklenirken krediye ulaşım sorunu yaşayan küçük ölçekli firmalar yerine büyük kuruluşları kredilendirdikleri ülke örnekleri de gözlemlenmektedir. Kamu otoritesi, kamu bankaları vasıtasıyla yönlendirilmiş kredi, sübvansiyonlu kredi ve garantiler vermek suretiyle ekonomik hayata müdahale edebilmektedir. (Fouad, Hemming, Lombardo & Maliszewski, 2004, s. 1-2). Zaman zaman çeşitli ülke uygulamalarından anlaşılacağı üzere kamu bankalarından kredibilitesi düşük olan çiftçiler, kamu kuruluşları gibi belirli gruplara ya da sektörler, düşük maliyetli kamu ya da uluslararası fonlar karşılığında piyasa faiz oranlarının altında faiz oranlarıyla, yani sübvansiyonlu kredi kullandırmaları, riskli yatırımların fonlanabilmesi için sağlanacak uluslararası fonlara garanti vermeleri talep edilebilmektedir. Söz konusu maliyetler kamu otoritesi tarafından karşılanmadığı sürece düşük karlılık, yüksek takibe dönüşüm oranları ile karşı karşıya kalınması söz konusu olabilmektedir.

2001 krizi sonrasında Türkiye’de alınan önlemlerle dünyada kamu bankalarına yöneltilen birçok eleştirinin aksine oldukça başarılı sonuçlara ulaşılmıştır. Ülkemizde düşük sayıda kamu bankası bulunmasına rağmen söz konusu bankaların sektöre öncülük ettiği, karlılık ve sermaye yeterliliği anlamında örnek olacak sonuçlara ulaştıkları görülmüştür. Ulaşılan noktada kamu bankalarına yüklenen misyon ve incelenen dönemde kredi portföy dağılımı açısından tüketici ve KOBİ kredileri gibi başlıklarda özel bankalar ile kamu bankalarının ayrıştığı hususları dikkate alınarak bankaların mülkiyet yapılarına göre kredi ile ekonomik büyüme ilişkisini irdelemek yerinde olacaktır.

4. LİTERATÜR

Kredi hacminin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini ve iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran bazı çalışmalar Tablo 3'te özetlenmektedir. Elde edilen bulguların, kullanılan inceleme yöntemleri, ülke uygulamaları ve analiz edilen yıllara göre farklılaştığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda arz öncülü hipotezini gösteren, sonuçlara ulaşılrken bazılarında talep takipli hipotez desteklenmektedir. Arz öncülü hipotezine göre liberal hale gelmiş finansal piyasalar hem tasarrufları teşvik ederek hem de tasarrufların etkin bir şekilde tahsisini sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Bu olumlu etki kaynakların geleneksel sektörlerden, modern sektörler transferinin sağlanması ve modern sektörlerdeki girişimsel cevapların hızlandırılması ve teşvik edilmesi şeklinde gözlenmektedir. Talep takipli hipotezde, reel sektörde meydana gelen gelişmelerin kredi talebini arttırdığı, talebin karşılanması için finansal kurumların gelişmek durumunda kaldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla iktisadi büyüme girişimciler için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Girişimciler, fırsatları değerlendirebilmek için dış kaynak ihtiyacı duymakta ve finansal hizmet taleplerini arttırmaktadırlar.

Finansal piyasaların gelişimi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden bazı çalışmalara bakarsak; Shan ve Jianhong (2006, s. 197-206), Çin ekonomisi için finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini VAR yöntemi ile incelemişlerdir. 1978-2001 dönemi verileri ile yaptıkları çalışmada finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasında çift yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Hondroyiannis, Lolos ve Papapetrou (2005, s. 173-188) Yunanistan için finansal piyasaların sanayi performansı ve toplam iktisadi performansa olan etkilerini irdelemiştir. Sonuç olarak, ekonominin genelinde ve sanayi sektöründe bankacılık ve hisse senedi piyasası temelli finansmanın her birinin etkisi küçük olmakla beraber, uzun dönem ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, hisse senedi piyasalarının büyüme sürecine katkısının, bankacılığın katkısından daha düşük olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Yunanistan için yapılan başka bir çalışma Dritsaki ve Dritsaki-Bagiota (2005, s. 113-127) tarafından 1988-2002 aylık verileri kullanılarak yapılmıştır. Söz konusu çalışmada uzun dönemde bankacılık sektörünün gelişmesi ile iktisadi büyüme arasında çoklu nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır.

Pradhan (2009, s. 141-151), Hindistan ekonomisi için 1993-2008 yılları verilerini kullanarak yaptığı çalışmada banka kredi hacmi ile ekonomik büyüme

arasında iki yönlü nedensellik olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde Shahbaz ve Khan (2010, s. 49-60), 1971-2010 yılları verilerini kullanarak Pakistan için ARDL ve Johansen eşbütünleşme yöntemleri ile yaptıkları çalışmada ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında çift yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Hasanov ve Huseynov, (2013, s. 597-610) ise Azerbaycan için 2000-2009 arası verileri kullanarak banka kredileri ile petrol dışı ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda finansal gelişme ile petrol dışı ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir bütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Ülke gruplarını ele alan çalışmalarda da genelde finansal gelişme ile büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Ghirmay (2005, s. 415-432) çalışmasında 13 ülke için özel krediler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve vektör hata düzeltme modelini kullanarak incelemiş olup 8 ülke için kredi hacmindeki değişimin ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde McCaig ve Stengos (2005), 1960-1995 dönemi verileri ile 71 ülke için yaptıkları analizde özel sektöre açılan kredilerin artmasının iktisadi büyümeyi pozitif yönde ve güçlü bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bloch ve Tang (2003, s. 243-251), 1960-1990 yılları verilerini kullanarak 75 ülke için yaptıkları analiz sonucunda bankaların sahip oldukları imkânlar sayesinde teknolojik değişim, yenilik ve verimlilik artışı yaratarak, kaynakların daha verimli alanlarda değerlendirilmesini sağladıklarını göstermişlerdir. Bu durum ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sebep olacaktır. Menyah, Nazlioglu ve Wolde-Rufael (2014, s. 386-394) ise 1965-2008 yılları verilerini kullanarak 21 Afrika ülkesinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiş ve finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında ilişki bulamamıştır.

Kamu sermayeli bankaların krizler sırasında üstlendikleri sorumluluklara ilişkin görüşler çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir. Örneğin, Almanya için Foos (2009, s. 1491-1496), Güney Kore için Leony ve Romeu (2011, s. 322-334), Brezilya için Coleman ve Feler (2012, s. 50-66) ve Türkiye için Önder ve Özyıldırım (2013, s. 13-25) kamu sermayeli bankalarının payının nisbi olarak yüksek olduğu ülkelerin kriz sonrasında daha düşük miktarda daralma yaşadığını veya daha çabuk toparlandığını ortaya koymuşlardır. Bankaların mülkiyet yapılarını dikkate alan La Porta vd. (2002, s. 265-301), devletin banka sahipliğinin finansal sistemin gelişimi ve ekonomik büyüme üzerinde ters yönlü etkiye sahip olduğunu öne sürmüşlerdir. Körner ve Schnabel (2011, s. 407-441), bankaların kamu sahipliğinde olmasının sadece bir ülkenin finansal gelişmişliği ve kurumsal kalitesinin düşük olması durumunda GSYH üzerinde ters yönlü bir

etkiye sahip olduğunu, fakat kamu mülkiyetinin büyüme üzerindeki ters yönlü etkisinin, finansal ve politik sistem geliştikçe hızla kaybolduğunu tespit etmişlerdir.

Kamu sermayeli bankaların bankacılık sistemindeki payı ile özel sektör firmalarına kullandırılan krediler arasındaki ilişkiyi inceleyen Barth, Caprio ve Levine (2001, s. 1-2) yüzün üzerinde ülkenin verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında kamu bankalarının sektördeki oranı ile özel sektör kredileri arasında güçlü ve ters yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Diğer taraftan, Clarke ve Cull (2003, s. 133-155) 30 ülkeyi ve 3000 firmayı ele aldıkları çalışmalarında kamu bankalarının sektördeki oranı ile firmaların kredi erişimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir.

Türkiye ile ilgili çalışmalarda arz öncülü hipotezi destekleyenler arasında Kar ve Pentecost (2000, s. 1-2), Güven (2002, s. 88-100), Aslan ve Küçükaksoy (2006, s. 26), Korap ve Aslan (2006, s. 1-20), Türedi ve Berber (2010, s. 301-316) sayılabilir. Bu çalışmalarda, özel sektöre verilen kredilerden ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Apaydın (2018, s. 15-28) banka kredilerinin sektörel dağılımıyla iktisadi büyüme ilişkisini incelemiş ve sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerine verilen kredilerin büyümeyi olumlu etkilediğini, inşaat sektörüne verilen kredilerin ise uzun dönemde büyümeyi negatif etkilediğini tespit etmişlerdir. Türkiye için talep takipli hipotezi destekler şekilde ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalar yanında (bkz. Kandır, Iskenderoğlu & Önal, 2007, s. 311-326; Baş & Kara, 2018, s. 44-55) krediler ve iktisadi büyüme arasında çift yönlü nedensellik sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (bkz. Ünalmiş 2002, s. 1-2; Öztürkler & Çermikli 2007, s. 57-68; Demirhan, Aydemir & İnkaya, 2011, 3-19).

Tablo 3: Kredi Hacmi ve Ekonomik Büyüme İlişkisini Ele Alan Bazı Çalışmalar

Yazar	Kapsamı	Dönem	Yöntem	Sonuç
Saarenheimo (1995)	Finlandiya	1987-1990	VAR Metodolojisi	Kredi ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Levine ve Zervos (1998)	47 Gelişmiş Ülke	1976-1993	Yatay Kesit Regresyonu	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Luintel ve Khan (1999)	10 Ülke	1973- 2013	VAR Metodolojisi	Hem talep takipli hem de arz öncülü hipotezlerini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Yazar	Kapsamı	Dönem	Yöntem	Sonuç
La Porta vd. (2002)	92 Ülke	1970-1995	Panel Veri Analizi	Kamunun bankalara sahipliğinin yüksek olması, kişi başına gelir artışını ve finansal gelişmeyi yavaşlatmaktadır.
Al-Yousif (2002)	30 Gelişmekte Olan Ülke	1970-1999	Granger Nedensellik ve panel veri analizi	Hem talep takipli hem de arz öncülü hipotezlerini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Ghirmay (2005)	13 Afrika Ülkesi	1970-2000	Eşbütünleşme ve VECM Metodolojisi	On iki ülke için krediler ile iktisadi büyüme arasında ilişki tespit edilmiş olup sekiz ülkede talep takipli altı ülkede ise hem arz öncülü hem talep takipli hipoteze uygun sonuçlara ulaşılmıştır.
Dritsaki ve Dritsaki-Bagiota (2005)	Yunanistan	1988-2002	VAR Metodolojisi	Bankacılık sektörü gelişimi ile iktisadi büyüme arasında çoklu nedensellik saptamışlardır.
Shan ve Jianhong (2006)	Çin	1978-2001	VAR Metodolojisi	Hem talep takipli hem arz öncülü hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Artan (2007)	79 Ülke	1980-2002	Panel Veri Analizi	Orta ve yüksek gelir düzeyi olan ülkelerde kredilerin iktisadi büyümeyi olumlu, düşük gelirli ülkelerde ise olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.
Caporale, Raults, Sova ve Sova (2009)	10 A.B. Ülkesi	1994-2007	Panel Veri Analizi	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Pradhan (2009)	Hindistan	1993-2008	VAR Metodolojisi	Hem talep takipli hem arz öncülü destekleyen sonuçlara varılmıştır.
Körner ve Schnabel (2011)	77 Ülke	1970-2007	Panel Veri Analizi	Kamu bankalarının büyüme üzerindeki etkisi, ülkelerin başlangıç koşullarına bağlıdır.

Yazar	Kapsamı	Dönem	Yöntem	Sonuç
Hassan, Sanchez ve Yu (2011)	OECD Ülkeleri	1980-2007	Regresyon	Gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin iktisadi büyüme için yeterli koşul olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ağayev (2012)	20 Ülke	1995-2010	Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Caporale, Rault, Sova ve Sova (2015)	10 A.B. Ülkesi	1994-2007	Panel Veri Analizi	Az gelişmiş finansal piyasaların ekonomik büyümeye katkılarının sınırlı olduğu ancak etkin bir bankacılık sektörünün büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Sağlam ve Sönmez (2017)	9 A.B. Ülkesi	2001-2014	Panel Veri Analizi	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Ak, Altıntaş ve Şimşek (2016)	Türkiye	1989-2011	Toda Yamamoto Nedensellik Testi	Talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Contuk ve Güngör (2016)	Türkiye	1998- 2014	Asimetrik Nedensellik Testi	Talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Çeştepe ve Yıldırım (2016)	Türkiye	1986-2015	Toda Yamamoto Nedensellik Testi	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Türkoğlu (2016)	Türkiye	1960-2013	Granger Nedensellik Testi	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Pehlivan, Demirlioğlu ve Yurtseven (2017)	Türkiye	2002-2015	Granger Nedensellik Testi	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Baş ve Kara (2018)	Türkiye	2008-2018	ARDL	Talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara varılmıştır.

5. MODEL VE YÖNTEM

Çalışmamızda Türkiye’de mevduat bankalarının kredi hacmi ile ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmek için 2003:I ile 2017:III dönemini kapsayan çeyreklik veriler kullanılmıştır. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) verisi ekonomik büyüme değişkeninin temsilcisi olarak kullanılmıştır (*lgsyh*). Çalışmada mevduat bankalarının verdikleri toplam kredi hacmi (*ltk*) yanında özel ve kamu sermayeli mevduat bankalarının vermiş oldukları kredi hacmi de kullanılmıştır (sırası ile *lok* ve *lkk*). Ayrıca ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu düşünülen iki kontrol değişkeni modele dahil edilmiştir. Bunlardan birincisi ticari açıklığın bir göstergesi olan ihracat ve ithalat toplamının GSYH içerisindeki payıdır (*lacik*). Diğeri ise sabit sermaye yatırımlarını temsilen alınan gayrisafi sabit sermaye oluşumu değişkeninin GSYH içerisindeki payıdır (*lser*). Değişkenler tüketici fiyat endeksi (TÜFE)^{ne} bölünerek enflasyondan arındırılmıştır. Ayrıca değişkenler mevsimsel etkiden arındırılmış ve doğal logaritmaları alınmıştır. GSYH değişkeni TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) veri tabanından, kredi hacmi göstergeleri, BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) veri tabanından, kontrol değişkeni olarak modele alınan ithalat ve ihracat toplamının GSYH içerisindeki payı ve sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payı değişkenleri ise TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) veri sistemlerinden alınmıştır.

5.1 Durağanlık Analizi

Serilerin durağanlık koşulunu sağlamamaları sahte regresyon problemine yol açabilmektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikle serilerin durağanlık düzeyleri analiz edilmiştir. Durağanlık testi için Dickey ve Fuller (1981, s. 1057–1072)’ın geliştirdiği genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips ve Perron (1988, s. 335–346)’un geliştirdiği Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır.

Tablo 4: ADF Birim Kök Testleri

Değişken	Düzye Değeri			Birinci Fark		
	Sabitsiz, Trendsiz	Sabit	Sabit, Trend	Sabitsiz, Trendsiz	Sabit	Sabit, Trend
lgsyh	4.451	-1.281	-2.552	-3.273 *	-7.954*	-7.958*
ltk	3.624*	-4.120*	-3.306***	-1.622***	-5.436*	-6.738*
lkk	2.249**	-4.308*	-2.581	-1.614	-3.111**	-6.965*
lok	3.412*	-4.103*	-3.084	-3.725*	-5.529*	-6.795*
lser	0.686	-3.630*	-3.990**	-3.611*	-3.682*	-3.717**
lacik	0.294	-2.257	-2.897	-7.234*	-7.229*	-7.136*

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistikî olarak anlamlılığı göstermektedir.

ADF birim kök test sonuçları Tablo 4’te sunulmaktadır. Buna göre lgsyh ve lacik serileri düzeyde durağan bulunmazken, serilerin birinci farkları alındığında seriler durağan hale gelmektedir. ltk, lkk, lok ve lser değişkenleri ise sabit terimin içerildiği durumda düzeyde durağandır.

Tablo 5: PP Birim Kök Testleri

Değişken	Düzye Değeri		Birinci Fark			
	Sabitsiz, Trendsiz	Sabit	Sabit, Trend	Sabitsiz, Trendsiz	Sabit	Sabit, Trend
lgsyh	4.221	-1.264	-2.670	-6.395*	-7.951*	-7.956*
ltk	4.919	-3.709*	-1.828	-3.299*	-5.620*	-6.740*
lkk	5.969	-4.788*	-3.242***	-2.825*	-5.771*	-7.013*
lok	4.205	-3.307**	-1.613	-3.892*	-5.790*	-6.797*
lser	1.095	-4.488*	-4.979*	-16.838*	-17.208*	-17.697*
lacik	0.268	-2.257	-3.149	-7.234*	-7.231*	-7.137*

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir.

PP birim kök test sonuçları Tablo 5’te yer almaktadır. Test sonuçlarına göre ADF testi ile benzer şekilde lgsyh ve lacik serileri, birinci farkları alındığında durağan iken, ltk, lkk, lok ve lser serileri sabit terimin içerildiği durumda düzeyde durağandır. Görüldüğü gibi, birim kök testleri modeldeki serilerin farklı düzeylerde durağan olduklarını ortaya koymaktadır.

5.2 Eş Bütünleşme Testi

Seriler arasında uzun dönem ilişkinin varlığını sınamak için eşbütünleşme analizi yapılmaktadır. Engle ve Granger (1987, s. 251–276), Johansen (1988, s. 231-254) ve Johansen ve Juselius (1990, s. 169–210) tarafından ortaya konulan geleneksel eşbütünleşme testlerinin uygulanması için modelde kullanılacak bütün serilerin düzeyde veya aynı derecede farkı alındığında durağan hale gelmeleri gerekmektedir. Ancak çalışmaya konu modelde değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmadıkları saptanmıştır. Bu sebeple bahsedilen geleneksel eşbütünleşme testlerinin uygulanması uygun değildir.

Çalışmamızda olduğu gibi, modeldeki seriler farklı düzeylerde durağan ise Pesaran vd. (2001, s. 289–326) tarafından geliştirilen ve ARDL (Autoregressive Distributed Lag) modeline dayanan sınır testi yaklaşımı eşbütünleşme analizinde kullanılabilir. Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilirse kısa dönem ve uzun dönem model tahminleri yapılabilmektedir. Bu yöntemin

başlıca avantajı, uygulanabilmesi için geleneksel eş bütünleşme yöntemlerinde olduğu gibi serilerin aynı düzeyde durağan olmalarının gerekmemesidir. Ayrıca gözlem sayısının az olması halinde de güvenli tahminler yapılabilmektedir (Narayan & Narayan, 2004: s. 58).

Türkiye’de mevduat bankaları toplam kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki eş bütünleşme ilişkisini sınır testi yaklaşımı ile analiz etmek için iki model oluşturulmuştur. İlk modelde bankaların mülkiyet ayrımı yapılmadan tüm mevduat bankalarının toplam kredi hacmi kredi değişkeni olarak yer almaktadır. İkinci modelde ise mevduat bankaları, kamu sermayeli ve özel sermayeli bankalar olarak ayrılmış ve bu bankalar tarafından verilen krediler ayrı ayrı modelde yer almıştır. İki modelde değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisini analiz etmek için aşağıdaki (1) ve (2) nolu eşitlikler kurulmuştur.

$$\Delta lgsyh = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 \Delta lgsyh_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_2 \Delta ltk_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_3 \Delta lser_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_4 \Delta lacik_{t-i} + \beta_5 lgsyh_{t-1} + \beta_6 ltk_{t-1} + \beta_7 lser_{t-1} + \beta_8 lacik_{t-1} + e_t \quad (1)$$

$$\Delta lgsyh = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_1 \Delta lgsyh_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_2 \Delta lkk_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_3 \Delta lok_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_4 \Delta lser_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_5 \Delta lacik_{t-i} + \alpha_6 lgsyh_{t-1} + \alpha_7 lkk_{t-1} + \alpha_8 lok_{t-1} + \alpha_9 lser_{t-1} + \alpha_{10} lacik_{t-1} + e_t \quad (2)$$

Eşitlik (1)’de değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olup olmadığına $H_0: \beta_5 = \beta_6 = \beta_7 = \beta_8 = 0$ hipotezine karşılık alternatif hipotez $H_1: \beta_5 \neq \beta_6 \neq \beta_7 \neq \beta_8 \neq 0$ hipotezi; Eşitlik (2)’de değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olup olmadığına ise $H_0: \alpha_6 = \alpha_7 = \alpha_8 = \alpha_9 = \alpha_{10} = 0$ hipotezine karşılık alternatif hipotez $H_1: \alpha_6 \neq \alpha_7 \neq \alpha_8 \neq \alpha_9 \neq \alpha_{10} \neq 0$ hipotezi F- testi yardımıyla test edilerek karar verilmektedir. Karar aşamasında hesaplanan F-istatistiği ile Pesaran vd. (2001)’de yer alan kritik F-tablo sınır değerleri karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan F-istatistiğinin, tabloda yer alan alt sınır değerinden küçük bir değer olması eş bütünleşme ilişkisi olmadığı anlamına gelmektedir. Hesaplanan F-istatistiğinin tablodaki üst sınır değerinden büyük olması ise değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. Eğer hesaplanan F değeri, alt ve üst sınırlar arasında ise eş bütünleşme açısından kesin bir hüküm verilememektedir. Modellerin sınır testi sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6: Sınır Testi Sonuçları

Model No	k	Hesaplanan Değeri	F	Alt Sınır	Üst Sınır
1	3	10.659		5.17	6.36
2	4	13.320		4.40	5.72

Not: ARDL sınır testi modelinde gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ile belirlenmiştir. k, modelde yer alan bağımsız değişken sayısını göstermektedir. Kritik değerler %1 anlamlılık düzeyi için Pesaran vd. (2001) Tablo CI (iii)'den alınmıştır.

Tablo 6'dan görüldüğü gibi, hesaplanan F istatistik değerleri %1 anlamlılık düzeyinde kritik üst sınır değerinden büyüktür. Bu durum her iki model için seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişki analiz edilebilir. Öncelikle değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenecektir.

5.3 Granger Nedensellik Analizi

Modeldeki değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulduktan sonra değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü saptamak için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Tablo 7'e göre *ltk*, *lkk* ve *lok* değişkenlerinin *lgsyh* değişkeninin nedeni olmadığına ilişkin H_0 hipotezi reddedilirken, *lgsyh* değişkeninden kredi değişkenlerine doğru bir nedensellik tespit edilmemiştir. Bu durumda krediler, ekonomik büyümenin nedeni olmakta, dolayısıyla sonuçlar arz öncülü hipotezi desteklemektedir.

Tablo 7: Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişkenler	Gözlem	F-İstatistiği	Olasılık
H_0 : <i>ltk</i> , <i>lgsyh</i> 'ın Granger nedeni değildir.	43	4.081	0.025
H_0 : <i>lgsyh</i> , <i>ltk</i> 'ın Granger nedeni değildir.	43	0.042	0.960
H_0 : <i>lkk</i> , <i>lgsyh</i> 'ın Granger nedeni değildir.	43	4.698	0.015
H_0 : <i>lgsyh</i> , <i>lkk</i> 'nın Granger nedeni değildir.	43	0.069	0.934
H_0 : <i>lok</i> , <i>lgsyh</i> 'ın Granger nedeni değildir.	43	2.441	0.101
H_0 : <i>lgsyh</i> , <i>lok</i> 'nın Granger nedeni değildir.	43	0.100	0.906

5.4 Kısa ve Uzun Dönem Model Tahmin Sonuçları

Eşitlik (1) ile gösterilen modelde uzun dönem katsayıları elde etmek için öncelikle düzey ilişkisini (level relationship) ifade eden aşağıdaki denklem tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 8’de sunulmuştur.

$$lgsyh_t = \lambda_0 ltk_t + \lambda_1 lser_t + \lambda_2 lacik_t + e_t \quad (3)$$

Tablo 8: 1 Nolu Model İçin ARDL Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Sapma
ltk	-0.059*	0.007
lser	0.557*	0.007
lacik	0.091*	0.012

Not: *, %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 9: 4 Nolu Hata Düzeltme Modeli Kısa Dönem Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Sapma
C	78.126*	10.974
@TREND	0.055*	0.008
$\Delta(lgsyh(-1))$	2.743*	0.502
$\Delta(lgsyh(-2))$	1.889*	0.365
$\Delta(lgsyh(-3))$	1.289*	0.289
$\Delta(lgsyh(-4))$	0.796*	0.192
$\Delta(lgsyh(-5))$	0.547*	0.138
$\Delta(ltk)$	-0.109	0.080
$\Delta(ltk(-1))$	0.281*	0.090
$\Delta(ltk(-2))$	0.038	0.071
$\Delta(ltk(-3))$	0.305*	0.072
$\Delta(ltk(-4))$	0.048	0.073
$\Delta(ltk(-5))$	0.347*	0.062
$\Delta(ltk(-6))$	-0.004	0.064
$\Delta(ltk(-7))$	0.184*	0.062
$\Delta(lser)$	0.285*	0.049
$\Delta(lser(-1))$	-1.615*	0.304
$\Delta(lser(-2))$	-1.115*	0.213
$\Delta(lser(-3))$	-0.807*	0.171
$\Delta(lser(-4))$	-0.518*	0.138
$\Delta(lser(-5))$	-0.510*	0.088

Değişken	Katsayı	Standart Sapma
$\Delta(\text{lser}(-6))$	-0.215**	0.076
$\Delta(\text{lser}(-7))$	-0.252*	0.073
$\Delta(\text{lacik})$	0.123**	0.045
$\Delta(\text{lacik}(-1))$	-0.274*	0.054
$\Delta(\text{lacik}(-2))$	-0.324*	0.063
$\Delta(\text{lacik}(-3))$	-0.384*	0.070
$\Delta(\text{lacik}(-4))$	-0.312*	0.068
$\Delta(\text{lacik}(-5))$	-0.318*	0.062
$\Delta(\text{lacik}(-6))$	0.045	0.061
$\Delta(\text{lacik}(-7))$	-0.172*	0.057
ECT(-1)	-4.559*	0.641
Tanımsal Testler		
R ²	0.973787	
Düzeltilmiş R ²	0.931019	
F- istatistiği	22.76888*	
Durbin-Watson	2.562358	
X ² _{BGAB(1)}	3.491231(0.0814)	
X ² _{BGAB(2)}	2.662952 (0.1047)	

Not: *, ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir.

X²_{BGAB(1)}, X²_{BGAB(2)} sırasıyla Breusch – Godfrey birinci ve ikinci derece otokorelasyon test istatistiğini ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler p olasılık değerleri olup, modelde otokorelasyon olmadığı görülmektedir.

Tablo 10: 1 Nolu Model İçin Kısa Dönem Katsayılar ve Wald Testi Sonuçları

Değişken	Katsayı	F-Testi	Olasılık
ltk	1,090	4,937	0,003
lacik	-1,616	9,118	0,000
lser	-4,748	14,877	0,000

Tablo 8’den görüldüğü gibi tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlıdır. Elde edilen katsayılar göre, uzun dönemde mevduat bankalarının kredi hacmi ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Sabit sermaye yatırımları/GSYH değişkeninin katsayısı pozitif olarak bulunmuştur. Bu sonuç, sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye katkı yaptığını ifade etmektedir. Ticari açıklık/GSYH katsayısı da pozitiftir. Dolayısıyla bu değişken de iktisadi büyümeye pozitif katkı yapmaktadır. Tahminlerimize göre uzun dönemde mevduat bankaları toplam kredi hacminde meydana gelecek %1’lik

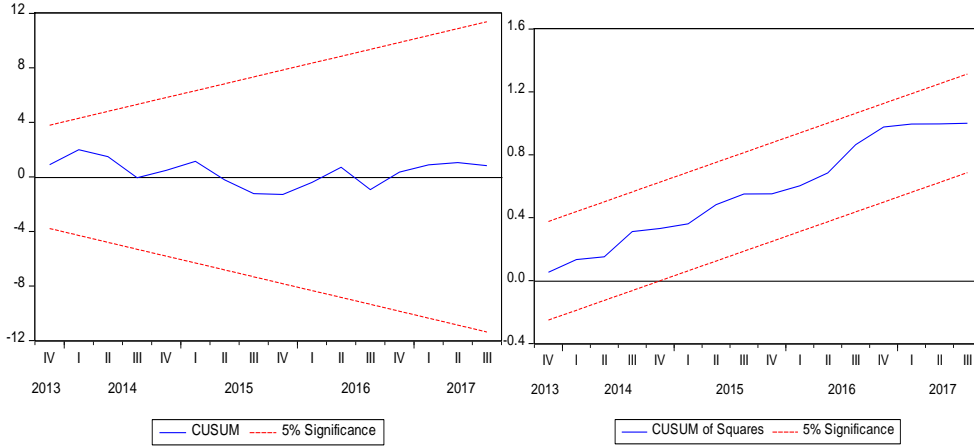
artışın GSYH'ı %0,06 düşüreceği, sabit sermaye yatırımlarında meydana gelecek %1'lik artışın GSYH'ı %0.56 arttıracığı ve ticari dışa açıklık oranındaki %1'lik artışın GSYH'ı %0,09 arttıracığı tespit edilmiştir.

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkiyi görmek için Denklem 4'te gösterilen hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir.

$$\Delta lgsyh = \beta_0 + \sum_{i=0}^m \beta_1 \Delta lgsyh_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_2 \Delta ltk_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_3 \Delta lok_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_4 \Delta lacik_{t-i} + \beta_5 ECT_{t-1} + e_t \quad (4)$$

Modelde ECT_{t-1} terimi, hata düzeltme terimi olup; uzun dönem ilişkiden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmesinin alınması ile elde edilmektedir. Söz konusu değişkenin katsayısı, kısa dönemdeki sapmaların ne kadarının bir dönem sonra düzeleceğini gösterir. Ayrıca ECT_{t-1} katsayısının işaretinin negatif olması, kısa dönemde, seriler arasında oluşacak sapmaların uzun dönem denge değerine yakınlacağını, pozitif olması ise serilerin uzun dönem denge değerinden uzaklaşacağını ifade etmektedir.

Tablo 9'dan görüldüğü gibi hata düzeltme teriminin katsayısı istatistiki olarak anlamlı ve beklenildiği şekilde negatiftir (-4.56). Bu durumda, uzun dönemde birlikte hareket eden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmalar ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönemde denge değerine yakınsamaktadır. Her bir açıklayıcı değişken ve gecikmelerinin birlikte anlamlılığını sınamak için Wald testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur. Tablodan görüldüğü gibi kredi hacmindeki %1'lik artış, GYSH'da %1.09 düzeyinde bir artışa yol açmaktadır ve bu etki istatistiki olarak anlamlıdır. Modelde kontrol değişkeni olarak yer alan sabit sermaye yatırımları ve ticari açıklık değişkenlerinin katsayıları istatistiki olarak anlamlıdır. Kısa dönemde ticari açıklıkta %1'lik artış, GSYH'da %1.62 ve sabit sermaye yatırımlarındaki %1 artış GSYH'da %4.75'lik ters yönlü etki yaratmaktadır. Model katsayılarının uzun dönemde istikrarlı olup olmadığını gösteren ve Brown, Durbin ve Evans (1975, s. 149-163)'in geliştirdiği CUSUM ve CUSUMQ testleri grafikleri Şekil 3'te sunulmaktadır.

Şekil 3: 1 Nolu ARDL Modeli İçin CUSUM ve CUSUMSQ

Şekil 3'te görüldüğü gibi modelin katsayıları %5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırlar içindedir. Dolayısıyla elde edilen uzun dönem katsayılar istikrarlıdır.

İkinci aşamada kamu ve özel banka ayrımını dikkate alan (2) nolu denkleme ilişkin tahminlere bakılabilir. Öncelikle değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi görmek için aşağıdaki (5) nolu denklemi tahmin edelim.

$$lgsyh_t = e_0 lkk_t + e_1 lok_t + e_2 lser_t + e_3 lacik_t + e_t \quad (5)$$

Tablo 11: 2 Nolu Model İçin ARDL Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Sapma
lkk	-0.087*	0.015
lok	0.057**	0.020
lser	0.486*	0.013
lacik	0.019	0.015

Not: *, ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 11'de Denklem (5)'in tahmin sonuçları yer almaktadır. Tahminlere göre kamu bankalarının kredi hacmi uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahipken, özel bankaların kredi hacmi ise ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Kamu bankalarının kredi hacminde %1'lik bir yükselme GSYH'da %0,09 azalmaya yol açarken, özel bankaların kredi hacminde %1'lik yükselme ise GSYH'da %0.06 artışa yol açmaktadır. Sabit sermaye yatırımları değişkeninin katsayısı da pozitif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Sabit sermaye yatırımlarındaki %1 yükselme

GSYH'da %0.49 artışa yol açmakta, yani ilgili değişken ekonomik büyümeye pozitif yönlü katkı sağlamaktadır. Ticari açıklık değişkeninin de katsayısı pozitif olmakla birlikte istatistiki olarak anlamlı değildir. ARDL modelinin uzun döneme ait katsayıları elde edildikten sonra değişkenler arasında kısa dönem ilişkisi analizini gerçekleştirmek için aşağıdaki hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir.

$$\Delta lgsyh_t = \alpha_0 + \sum_{i=0}^m \alpha_1 \Delta lgsyh_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_2 \Delta lkk_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_3 \Delta lok_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_4 \Delta lser_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_5 \Delta lacik_{t-i} + \alpha_6 ECT_{t-1} + e_t \quad (6)$$

Tablo 12'den görüldüğü gibi $ECT(-1)$ teriminin katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. (-10.34) olarak tahmin edilen bu katsayı, kısa dönemde ortaya çıkacak bir şokun etkisinin her yıl %10.34 oranında düzelerek modelin uzun dönem denge değerine yakınsayacağını ifade etmektedir. Modele ait Wald testi sonuçları Tablo 13'te gösterilmiştir. Tablodan görüldüğü gibi tahmin edilen tüm katsayılar istatistiki olarak anlamlıdır. Bulgularımıza göre kısa dönemde kamu bankaları kredi hacmi %1 oranında yükselirse, GYSH %2.19 düzeyince artacak, diğer taraftan, özel bankaların kredi hacmi %1 yükselirse ise GSYH'da %0.75 bir azalma olacaktır. Sabit sermaye yatırımları ve ticari açıklık ve sabit sermaye yatırımlarının ise kısa dönemde GSYH üzerinde ters yönlü etkiye sahip oldukları görülmektedir. Şekil 4'te sunulan CUSUM ve CUSUMQ test grafiklerine göre modelin uzun dönem katsayıları istikrarlıdır.

Tablo 12: 6 Nolu Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Sapma
C	177.453*	18.368
@TREND	0.127*	0.013
$\Delta(lgsyh(-1))$	7.949*	0.934
$\Delta(lgsyh(-2))$	6.259*	0.753
$\Delta(lgsyh(-3))$	4.836*	0.621
$\Delta(lgsyh(-4))$	3.527*	0.485
$\Delta(lgsyh(-5))$	2.827*	0.390
$\Delta(lgsyh(-6))$	1.642*	0.240
$\Delta(lgsyh(-7))$	0.611*	0.152
$\Delta(lkk)$	0.249**	0.098
$\Delta(lkk(-1))$	0.798*	0.109
$\Delta(lkk(-2))$	0.383*	0.079
$\Delta(lkk(-3))$	0.269*	0.069
$\Delta(lkk(-4))$	0.492*	0.126
$\Delta(lok)$	-0.192	0.113
$\Delta(lok(-1))$	-0.344*	0.088

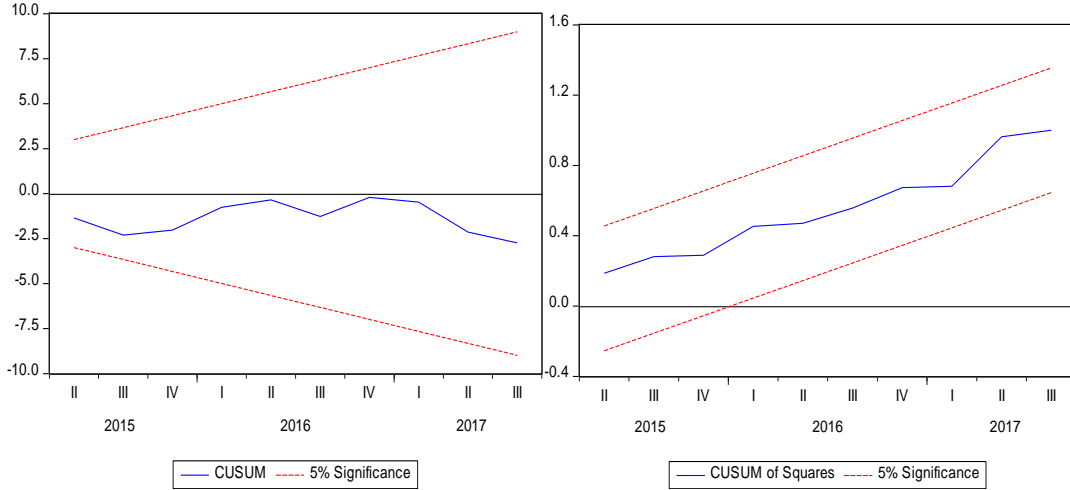
Değişken	Katsayı	Standart Sapma
$\Delta(\text{lok}(-2))$	-0.563*	0.111
$\Delta(\text{lok}(-3))$	-0.017	0.092
$\Delta(\text{lok}(-4))$	-0.314**	0.124
$\Delta(\text{lok}(-5))$	0.397*	0.081
$\Delta(\text{lok}(-6))$	-0.027	0.051
$\Delta(\text{lok}(-7))$	0.306*	0.068
$\Delta(\text{lser})$	0.139***	0.064
$\Delta(\text{lser}(-1))$	-3.964*	0.450
$\Delta(\text{lser}(-2))$	-3.168*	0.370
$\Delta(\text{lser}(-3))$	-2.420*	0.306
$\Delta(\text{lser}(-4))$	-1.744*	0.261
$\Delta(\text{lser}(-5))$	-1.448*	0.188
$\Delta(\text{lser}(-6))$	-0.948*	0.145
$\Delta(\text{lser}(-7))$	-0.452*	0.110
$\Delta(\text{lacik})$	0.001	0.044
$\Delta(\text{lacik}(-1))$	0.016	0.042
$\Delta(\text{lacik}(-2))$	0.071	0.042
$\Delta(\text{lacik}(-3))$	-0.144**	0.049
$\Delta(\text{lacik}(-4))$	-0.323*	0.065
$\Delta(\text{lacik}(-5))$	-0.390*	0.060
ECT(-1)	-10.336*	1.070
Tanısal Testler		
R^2	0.984566	
Düzeltilmiş R^2	0.944879	
F- istatistiği	224.4755*	
Durbin-Watson	2.552076	
$X^2_{\text{BGAB}}(1)$	1.970521 (0.1939)	
$X^2_{\text{BGAB}}(2)$	2.488190 (0.145)	

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir.

$X^2_{\text{BGAB}}(1)$, $X^2_{\text{BGAB}}(2)$ sırasıyla Breusch – Godfrey birinci ve ikinci derece otokorelasyon test istatistiğini ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler p olasılık değerleri olup, modelde otokorelasyon olmadığı görülmektedir.

Tablo 13: 2 Nolu Model İçin Kısa Dönem Katsayılar ve Wald Testi Sonuçları

Değişken	Katsayı	F-Testi	Olasılık
lkk	2.190	2.973	0.067
lok	-0.754	4.104	0.020
lser	-14.005	12.282	0.000
lacik	-0.769	7.400	0.003

Şekil 4: 2 Nolu ARDL Modeli İçin CUSUM ve CUSUMSQ

Sonuçları değerlendirmek gerekirse, mevduat bankalarının toplam kredi hacmini ele aldığımız ilk model ile ikinci modelde kamu bankalarının kredi hacimlerinin etkileri konusunda elde edilen sonuçlar benzerlik göstermektedir. Bu sonuçtan yola çıkarak, kamu bankalarının sayıca az olsalar da piyasadaki yapıcı rolleri ve sahip oldukları kredi hacmi ile sektörün bütününe etkiledikleri söylenebilir. Bununla birlikte banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerinde kısa ve uzun vadede birbirlerinden farklı yönde etki yarattığı bulgumuzun Apaydın (2018, s. 15-28)'in ulaştığı sonuçlar ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Diğer yandan kamu bankalarının verdikleri kredilere ilişkin uzun dönemde bulunan negatif katsayı, La Porta vd. (2002, s. 265-301) ve Körner ve Schnabel (2011, 407-441)'in ileri sürdüğü ve kamu bankaların finansal ve politik sisteme bağlı olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği dönemlerin söz konusu olabileceği argümanı ile uyumlu görünmektedir.

6. SONUÇ

Bankacılık sistemi veya genel olarak finansal sistem ekonomik büyümeye, kaynakların etkin dağılımına yardımcı olarak destek sağlayabilmektedir. Bununla beraber, bankaların mülkiyet yapılarının da bu ilişkiyi etkileyebileceği yönünde görüşler mevcuttur. Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin 2003:I-2017:III dönemi verileri kullanılarak mevduat bankaları kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca bu ilişkinin bankaların mülkiyet yapılarına göre değişebileceği argümanından hareketle, kamu ve özel sermayeli banka ayrımı yapılarak da bahsi geçen ilişki analiz edilmiştir. Analiz sonucunda mevduat bankaları toplam kredi hacminin kısa dönemde GSYH'ı pozitif yönde etkilediği, ancak bu etkinin uzun dönemde negatif olduğu tespit edilmiştir. Kamu ve özel sermayeli bankaların kredilerinin ayrı ayrı dikkate alındığı diğer modelde ise kamu bankalarına ait kredi hacminin ekonomik büyümeyi kısa dönemde pozitif yönde, özel bankalara ait kredi hacminin ise negatif yönde etkilediği, uzun dönemde ise söz konusu ilişkinin ters yönlü olacak şekilde gerçekleştiği görülmüştür. Ayrıca, kontrol değişkeni olarak modele eklenen sabit sermaye yatırımlarının ve ticari açıklık değişkenlerinin uzun dönemde iktisadi büyüme üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğu görülmektedir.

Özel banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin kısa dönemde negatif iken, uzun dönemde pozitif olması, yatırımları gerçekleştirmek için gereken ithal girdi talebi artışının kısa dönemde GSYH'ya olumsuz yansımaları, uzun dönemde yatırımlar hayata geçtiğinde ise sağlanacak üretim artışının ekonomik büyümeye katkı sağlaması ile açıklanabilir. Literatürdeki çoğu çalışmanın da işaret ettiği gibi verilen kredilerin ekonomik büyümeye olumlu etkisi, bu kredilerin büyümeye en fazla katkı sağlayacak alanlara aktarılması ile ilişkilidir. Bu nedenle kredi hacminde artış olması, her zaman bu kredilerin ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecek alanlarda kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Kamu bankalarının verdikleri kredilere ilişkin elde ettiğimiz bulgulara göre, Türkiye'de kamu bankalarınınca verilen kredilerin tüketimi, ithalatı veya uzun vadeli yatırımları finanse etmiş olabileceği söylenebilir. Bu harcamalar kısa dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilese de uzun dönemde etki farklı yönde olabilmekte veya büyüme üzerindeki etkileri çalışılan dönemden daha uzun vadede görülebilmektedir. Ayrıca kamu bankalarının kredi portföylerine bakıldığında tarım sektörüne kullandırılan kredi payının özel sermayeli bankalara göre daha önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber kamu ve özel sermayeli bankaların yıllar içinde sahip oldukları portföy içerikleri de farklılaşmaktadır. Uzun vadede kamu ve özel sermayeli banka kredilerinin ekonomik büyümeyi üzerinde zıt yönlü etki yaratmasında bu

farklı seyrin etkisinin olabileceği düşünülebilir. Örneğin, yıllar itibari ile özel bankaların portföyünde ihracat kredileri artarken, kamu bankalarının portföylerinde ise ihtisas kredileri artış göstermektedir. Dolayısıyla Hanson (2004, s. 34)'ın da belirttiği gibi özel bankalar tarım sektörü gibi kârlılığın yüksek olmadığı, diğer taraftan sosyal yararı yüksek, dışsallıklar bulunan ve uzun vadeli fon ihtiyacı olan projeleri finanse etmekte isteksiz olabilmektedir. Bu durumda ilgili projelerin finansmanının kamu bankalarınca sağlanması gerekmesi durumu ülkemizde de geçerli görünmektedir. Ayrıca özellikle kamu bankalarınca fonlanan projelerin tamamlanma süresinin zaman alması ve katma değerlerinin zaman içerisinde artacak olması sebebiyle çalışılan dönemin ötesinde ekonomik büyüme etkisi olacağı ileri sürülebilir.

Özetlemek gerekirse, Türkiye’de kamu bankalarının sektöre öncü şekilde hareket etmek suretiyle ekonomi üzerinde kuvvetli bir etkiye sahip olduğu ve kamu ve özel sermayeli bankaların verdikleri kredilerin büyüme üzerinde farklı etkilere yol açtığı görülmüştür. Özellikle kamu bankaları tarafından verilen kredilerin içerisinde belirlenecek bir bölümünün sosyal yararı yüksek ve dışsallıkların bulunduğu alanların yanında katma değeri görece daha yüksek, ihracatı destekleyecek ve ekonomik büyümeye katkısı kuvvetli olan alanlara yönlendirilmesi konusunda ürünlerin geliştirilmeye devam edilmesinin iktisadi büyüme açısından daha da faydalı olacağı düşünülmektedir.

7. KAYNAKÇA

- Ağayev, S. (2012). Geçiş ekonomilerinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32(1), 155-164.
- Ak, M. Z., Altıntaş, N. & Şimşek, A. S. (2016). Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 151-160.
- Allen, F., Jackowicz, K. & Kowalewski, O. (2013). The effects of foreign and government ownership on bank lending behavior during a crisis in Central and Eastern Europe. (Rapor No: WFIC: 13-25) Philadelphia: Wharton Financial Institutions Center.
- Al-Yousif, Y. K. (2002). Financial development and economic growth: Another look at the evidence from developing countries. *Review of Financial Economics*, 11(2), 131-150.

- Apaydın, Ş. (2018). Türkiye'de banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4), 15-28.
- Artan, S. (2007). Finansal kalkınmanın büyümeye etkileri: literatür ve uygulama. *İktisat-İşletme ve Finans*, 22(252), 70-89.
- Aslan, Ö. & Küçükaksoy, İ. (2006). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir analiz. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 4, 25-38.
- Barth, J., Caprio, G. & Levine, R. (2001). Bank regulation and supervision: what works best?. *World Bank*.
- Baş, G. & Kara, M. (2018). Bankacılık sektörü kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye Örneği. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 5 (12), 44-55.
- BDDK. (2017). Türk bankacılık sistemi temel göstergeleri. bankacılık sektör raporları, Erişim: 02 Aralık 2018, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_34.pdf.
- Beck, T., Levine, R. & Loayza, N. (2000). Finance and the sources of growth. *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 261-300.
- Beck, T. (2009). *The econometrics of finance and growth*. In Terence Mills, & Kerry Patterson (Eds.), Basingstok: Palgrave Macmillan.
- Bloch, H. & Tang, S. H. (2003). The role of financial development in economic growth. *Progress Development Studies*, 3(3), 243-251.
- Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*, 37(2), 149-163.
- Caporale, G. M., Rault, C., Sova, A. D. & Sova, R. (2015). Financial development and economic growth: evidence from 10 new European Union Members. *International Journal of Finance & Economics*, 20(1), 48-60.
- Caporale, M. C., Rault, C., Sova, R. & Sova, A. (2009). *Financial development and economic growth: evidence from ten new EU Members* (Rapor No: DIWBDP:904), Berlin: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung.
- Clarke, G. R. G. & Cull, R. (2003). Bank privatization in Argentina: A model of political constraints and differential outcomes. *Journal of Development Economics*, 78(1), 133-155.
- Coleman, N. & Feler, L. (2012). Bank ownership, lending, and local economic performance during the 2008 financial crisis. *Journal of Monetary Economics*, 71(C), 50-66.
- Contuk, F. Y., & Güngör, B. (2016). Asimetrik nedensellik testi ile finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. *Muhasebe ve Finansman*

Dergisi, 71, 89-108.

- Çeştepe, H. & Yıldırım, E. (2016). Financial development and economic growth relationship in Turkey. *International Management. Journal of Economics and Business Administration*, 16, 2-16.
- Demirhan, E., Aydemir, O. & İnkaya, A. (2011). The direction of causality between financial development economic growth: evidence from Turkey. *International Journal Of Management*, 28(1), 3-19.
- Dickey, D. & Fuller, W. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057–1072.
- Dinc, I. S. (2005). Politicians and banks: Political influences on government-owned banks in emerging markets, *Journal of Financial Economics*, 77, 453– 479.
- Dritsaki, C. & Dritsaki-Bargiota, M. (2005). The causal relationship between stock, credit market and economic development: An empirical evidence for Greece. *Economic Change and Restructuring*, 38 (1), 113-127.
- Engle, R. & Granger, C. W. J. (1987). Cointegration and error correction: representation, estimation and testing. *Econometrica*, 55, 251–276.
- Foos, D. (2009). Lending conditions, macroeconomic fluctuations and the impact of bank ownership. Erişim: 18 Haziran 2018, https://www.academia.edu/4929779/Bank_Lending_Procyclicality_and_Credit_Quality_during_Financial_Crises.
- Fouad, M., Hemming, R., Lombardo, D. & Maliszewski, W. (2004). *Fiscal transparency and public banks*. Washington D.C.: World Bank.
- Ghirmay, T. (2005). Financial development and economic growth in Sub-Saharan African Countries: Evidence From Time Series Analysis. *African Development Review*, 16(3), 415-432.
- Güven, S. (2002). Türkiye’de banka kredileri ve büyüme ilişkisi. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 17(197), 88-100.
- Hanson, J. A. (2004). *Public sector banks and their transformation*. Washington D.C.: World Bank.
- Hasanov, F. & Huseynov, F. (2013). Bank credits and non-oil economic growth: evidence from Azerbaijan. *International Review of Economics and Finance*, 27(C), 597–610.
- Hassan, M. K., Sanchez, B. & Yu, J. S. (2011). Financial development and economic growth: new evidence from panel data. *The Quarterly Review Of Economics And Finance*, 51(1), 88-104.

- Hondroyiannis, G., Lolos, S. & Papapetrou, E. (2005). Financial markets and economic growth in Greece, 1986–1999. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 15(2), 173-188.
- Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Johansen, S. & Juselius, K. (1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration with applications to the demand for money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169–210.
- Kandır, Y. S., İskenderoğlu, Ö. & Önal, B. Y. (2007). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 311-326.
- Kar, M. & Pentecost, E. J. (2000). *Financial development and economic growth in Turkey: Further Evidence On The Causality issue* (rapor no: 00/27). Loughborough: Loughborough University.
- Korap, L. H. & Aslan, Ö. (2006). Türkiye’de finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 1-20.
- Körner, T. & Schnabel, I. (2011). Public ownership of banks and economic growth. *Economics of Transition*, 19(3), 407-441.
- La Porta, R., Lopez de Silanes, F. & Shleifer, A. (2002). Government ownership of banks. *Journal of Finance*, 57(1), 265-301.
- Leony, L. & Romeu, R. (2011). A model of bank lending in the global financial crisis and the case of Korea. *Journal of Asian Economics*, 22(4), 322–334.
- Levine, R. & Zervos, S. (1998). Stock markets, banks, and economic growth. *The American Economic Review*, 88(3), 537-558.
- Luintel, K. & Khan, M. (1999). A quantitative reassessment of the finance-growth nexus: evidence from a multivariate VAR. *Journal of Development Economics*, 60(2), 381-405.
- McCaig, B., & Stengos, T. (2005). Financial intermediation and growth: Some robustness results, *Economics Letters*, 88(3), 306-312.
- Menyah, K., Nazlioglu, S. & Wolde-Rufael, Y. (2014). Financial development, trade openness and economic growth in African Countries: New insights from A panel causality approach. *Economic Modelling*, 37(2), 386–394.
- Micco, A., Panizza, U. & Yeyati, E. L. (2004). *Should the government be in the banking business? the role of state-owned and development banks* (Rapor No: IADP: 517). Washington, D.C.: Inter-American Development Bank.
- Narayan, S. & Narayan, P.K. (2004). Determinants of demand of Fiji’s export: an empirical investigation. *The Developing Economics*, 42(1), 95–112.

- Önder, Z. & Özyıldırım, S. (2013). Role of bank credit on local growth: do politics and crisis matter?. *Journal of Financial Stability*, 9(1), 13–25.
- Öztürkler, H. & Çermikli, A. H. (2007). Türkiye'de bir parasal aktarım kanalı olarak banka kredileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(514), 57–68.
- Pehlivan, P., Demirlioğlu, L. & Yurtseven, H. (2017). Türkiye'de bankacılık faaliyetleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi. V. *Anadolu International Conference in Economics*, Erişim: 12 Kasım 2018, http://2017.econanadolu.com/admin1/dn_content/59063dbac60ac.pdf.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bound Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346.
- Pradhan, R. P. (2009). The nexus between financial development and economic growth in India: Evidence from multivariate VAR Model. *International Journal of Research and Reviews in Applied Sciences*, 1(2), 141-151.
- Saarenheimo, T. (1995). *Credit crunch caused investment slump? an empirical analysis using finnish data* (Rapor No: Bank of Finland: 6/95). Helsinki: Bank of Finland.
- Sağlam, Y. & Sönmez, F. E. (2017). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: avrupa geçiş ekonomileri örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(1), 121- 140.
- Schumpeter, J. A. (1961). *The theory of economic development* (7. bs.). Cambridge: Harvard University Press.
- Shahbaz, M. & Khan, A. (2010). Old wine in new bottles: saving-growth nexus: Innovative accounting technique in Pakistan. *Theoretical and Applied Economics*, 17(7), 49-60.
- Shan, J. & Jianhong, Q. (2006). Does financial development 'lead' economic growth? The case of China. *Annals of Economics and Finance*, 1, 197–216.
- TBB. (2017). *Türkiye`de bankacılık sistemi (1958'den İtibaren)*. Erişim: 12 Mart 2017, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>.
- Türedi, S. & Berber, M. (2010). Finansal kalkınma, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 301-316.

- Türkoğlu, M. (2016). Türkiye’de Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkileri: Nedensellik Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 84-93.
- Ünalrıış, D. (2002). *The causality between financial development and economic growth: the case of Turkey* (Rapor No: TCMB: 0203). Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Wurgler, J. (2000). Financial markets and the allocation of capital. *Journal of Financial Economics*, 58, 187–214.